

УДК 72.01(477.84)

ББК 85.110

Лідія Квич

ЗАРВАНИЦЯ В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається діяльність духовного центру Зарваниця в період переслідування та гоніння церкви. На основі вивчення маловідомих архівних документів і бесід з респондентами відтворено умови функціонування одного з останніх островів греко-католицької церкви в Західній Україні в часи репресій і утисків на УГКЦ з боку влади, висвітлено особливості підпільного служіння духовенства.

Ключові слова: влада, тоталітарний режим, підпілля, культ, паломництво.

Тоталітарний режим, сформований у СРСР, характеризувався насильницьким відчуженням народу від власності й політичної влади, всеосяжним контролем компартійної верхівки над усіма сферами життя суспільства. Характерною його рисою була монополія комуністичної партії. Зрощування партійного й державного апаратів, монополізація політичного правління призвели до утвердження режиму беззаконня і політичного терору над церквою.

Метою публікації є розкриття характеру діяльності духовно-культурного центру Зарваниця в період утисків з боку радянської влади із залученням значного масиву світських і релігійних джерел, мемуарної літератури, праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Однак джерельна база, що залишилася із часів панування тоталітарного політичного режиму, здебільшого наскрізь пронизана псевдонауковими й упередженими методологічними підходами, що відображає політику радянської держави стосовно не лише Української греко-католицької церкви (далі – УГКЦ), а й релігій у цілому. Процес утвердження “науково-матеріалістичного світогляду” передбачав гостру критику релігії та церкви, її дискредитацію в очах українського народу. Перехід до демократії істотно змінив характер стосунків між державою та релігією. Долаючи ідеологічні бар’єри та стереотипи й отримавши широкий доступ до заборонених раніше джерел, дослідники сьогодні мають реальну можливість давати об’єктивну оцінку діяльності УГКЦ і робити справді наукові висновки. Саме тому в дослідженні піддаються критиці деякі джерела радянського періоду, які є вкрай тенденційні, зокрема, збірник документів і матеріалів “Правда про унію”, що вийшов у видавництві “Ковчег” у 1993 році [2, с.125].

Однак, попри політичну заангажованість та агітаційно-пропагандистський характер, багато документів становлять певну цінність для дослідника, оскільки допомагають історично відтворити процес переслідування та ліквідації інституції УГКЦ комуністичним політичним режимом. Після псевдособору 1946 р., що проголосив ліквідацію УГКЦ, в Україні стали неможливими наукові дослідження з проблем розвитку, впливу й навіть історії УГКЦ. Після майже двох десятиріч розвитку демократії в українській державі досі не написано жодної монографії, присвяченої Зарваниці. Саме тому складність дослідження полягала в пошуку об’єктивних наявних матеріалів щодо Зарваниці за часів тоталітарного режиму. Багато документів фрагментарні й переважно стосуються лише одного з аспектів широкого спектра проблем, пов’язаних з Українською греко-католицькою церквою.

Протягом останнього десятиріччя до наукового опрацювання релігійно-церковних проблем в їх історичній ретроспективі активно залучилися такі українські дослідники, як Сергій Плохій, Дмитро Степовик, Василь Ульяновський. Роль УГКЦ у галицькому суспільстві в період панування тоталітарного режиму досліджується в працях Михайла Гайковського, Олега Гриніва, Оксани Гайової, Богдана Завадки, Олександра Кравчука.

Великої шкоди розвитку Зарваниці завдала Перша світова війна. У 1916 р. було спалено частину села й монастир, який через шість років знову постав біля дерев’яної монастирської церкви. У його відбудові матеріально допоміг митрополит Андрей Шептицький. Монастир мав свій водяний млин і пекарню, опікувався бідними людьми. Це місце часто відвідував майбутній патріарх УГКЦ Йосиф Сліпий.

У 1944 р. було спалено дерев’яну монастирську церкву, через два роки знищено монастир, а в 1960 р. – каплицю, чудодійне джерело обгородили колючим дротом, а у відпустові дні ставили міліцейські заслони, однак прочани все-таки йшли сюди, а підпільні богослужіння відбувалися в лісах і хатах.

На 40-і роки ХХ ст. припадає початок жорстоких переслідувань Греко-католицької церкви як у Радянському Союзі, так і в інших країнах-сателітах тоталітарного режиму. Так, 11 квіт-

ня 1945 р. радянська влада заарештувала архієпископа Йосифа Сліпого, а згодом було репресовано й усіх інших владик. У травні 1945 р. була створена “Ініціативна група з возз’єднання Греко-католицької церкви з Православною”, про роботу якої Микита Хрущов особисто доповідав Йосипові Сталіну [6, с.86].

У березні 1946 р. у Львові відбувся псевдособор, на якому проголосили ліквідацію Греко-католицької церкви, а значну частину її майна передали Російській православної церкві. Релігійні громади та духовенство насильно змушували зрікатися своєї церкви [2, с.134].

Організований Міністерством держбезпеки т. зв. Львівський собор (8–10 березня 1946 р.) формально ліквідував Берестейську унію 1596 р. Антихристиянська й антинаціональна за своєю суттю радянська влада не могла допустити, аби в Зарваниці діяв найбільший український греко-католицький релігійно-духовний центр з його щорічними багатотисячними зібраннями богомольців. У Зарваницю приїхала комісія із Золотниківського райвиконкому, яка висунула ультиматум: або мешканці села визнають юрисдикцію РПЦ, або храм буде закрито. Опитувані урядовцями зарваницяни одногласно відмовлялися визнати іншу конфесію [13].

Щоб не допустити нелегального використання церкви вірними, у ній відразу розмістили зерносклад колгоспу, який завжди перебував під охороною. За наказом кадебістів почали знищувати розміщені в ній вівтарі, але комірник Павло Деркач потайки дозволяв людям забрати літургійні речі, ікони, частини вівтарів.

Оскільки за рішенням львівського псевдособору греко-католицькі монастирі мали припинити свою діяльність, улітку 1946 р. влада закрила Зарваницьку студитську Святоіванівську обитель. Спочатку кадебісти грабували особисті речі ченців і господарський реманент [1, с.126].

Розібравши житлові та господарські приміщення, приступили до храму. Слідчий Рогов зняв з купола хрест і, за свідченнями мешканців села, він “до тижня часу з розуму зійшов”. Більшість дощок і брусів із церкви кадебісти вивезли до с. Вишнівчик, з деяких матеріалів побудували в селі лазню.

Хоч Святоіванівський монастир і був зруйнований, вірні УГКЦ регулярно відвідували це місце. На фундаментах церкви, зробивши із землі маленьку могилу й обклавши її квітами, проводили підпільні Служби Божі, маївки. Діти на Великодні свята бавилися тут і водили веснянки – гаївки.

У той час, коли на батьківщині культ Зарваницької чудотворної ікони Матері Божої був заборонений радянською владою, він зберігався в еміграції, у США. До цього безпосередньо спричинився отець В.Головінський. На його замовлення художник Петро Андрусів упродовж 1953–1954 рр. створив копію чудотворного образу. Зразками для неї стали малоформатна копія Зарваницької чудотворної ікони, яку в 1936 р. виконав з оригіналу В. Іванюх, а також фотографії. Уже 7 листопада 1954 р. відбулася перша проща до цієї ікони, розміщеної у філадельфійському храмі Христа Царя, збудованому з ініціативи отця В.Головінського [7, с.76].

Архієпископ Львівський і Тернопільський Російської православної церкви Макарій спробував відкрити церкву, призначивши 13 липня 1950 року Тадея Ільницького “завідувачем парафією з обов’язком реєстрації в Уповноваженого в справах Православної Церкви при Тернопільському облвиконкомі” [12, арк.64–65]. Він просив, щоб якнайшвидше забрати з храму зерносховище. Імовірно, що його клопотання про заснування тут православної парафії було направлене безпосередньо до Москви, бо в інформаційному звіті уповноваженого Ради в справах Православної церкви в СРСР по Тернопільській області П.Пруселіса від 15 жовтня 1950 року до Голови Ради Г.Карпова є виправдовування стосовно того, що не зареєстрував у Зарваниці священика й наговорював на нього. Свою відмову архієпископові уповноважений безпідставно мотивував тим, що церква належала монастиреві, закритому ще в 1946 р. [12, арк.64–65].

Питання про відкриття церкви та реєстрацію православної громади в Зарваниці знову постало в 1954 р. [11, арк.10–11]. Тоді, після смерті Й.Сталіна, у суспільстві виникли ілюзії щодо толерантного ставлення радянської влади до релігії. Однак т. зв. “хрущовська відлига” призвела до подальших репресій стосовно всіх церков як визнаних КПРС, так і підпільних.

У 1954 р. мешканці декількох сіл Тернопільської області, де церкви були перетворені на зерносховища, надіслали скарги в різні інстанції Києва та Москви з вимогою перетворити їх на православні храми. Підставою для цього стали рекомендації уповноваженого Ради по УРСР

забрати із церков зерносклади й у майбутньому не розташовувати їх там без дозволу громади, облвиконкому, та згоди республіканського уповноваженого [10, арк.1–2].

У зв'язку з відсутністю чудотворної ікони паломники почали навідуватися до місця, де, за народними переказами, вона об'явилася на дереві монахові. Біля джерельної каплиці відбувалися велелюдні молебні, а кожний з присутніх брав із собою воду із чудотворного джерела. Наступні чотири десятиліття стали роками безперервної боротьби комуністичної системи (через КПРС, КДБ, владні органи) з тисячами богомольців Західної України, які приходили до Зарваниці на прощі.

Згодом відбулася подія, яка, хоч і не зафіксувалася у документах обласного уповноваженого, партійних і державних органів, однак стала широко відома. У 1959 р. у СРСР розпочалася кампанія знищення місць особливого релігійного культу (“святих місць”). Такі осередки на терені всієї держави мали бути виявлені та якнайшвидше ліквідовані [2, с.122].

На території Тернопільської області, за даними уповноваженого, було три об'єкти: Божа Гора з розташованими на ній каплицею та стопою Богородиці в с. Малі Бережці (на Кременеччині), Божа Гора з православною та греко-католицькою каплицями в с. Полупанівці (на Скалатщині) і Зарваниця. Про Зарваницю в Спецінформації про ліквідацію т. зв. “святих місць”, надісланій 25 березня 1959 р. обласним уповноваженим У.Крагліком голові Ради Г.Карпову, мовилося, що нібито мешканці Зарваниці заявили, що “паломників ходить сюди дуже мало, каплиця постійно закрита а служб тут не проводять” [11 арк.1–2]. Тому районна та сільська влада планує використати це місце для проведення культурно-масової роботи серед молоді.

Поміж заходів із знищення святих місць передбачалося, зокрема, організувати збори колгоспників, які б мали ухвалити положення про їх ліквідацію; після цього слід було зробити тут каменоломні чи засіяти всю територію сільськогосподарськими культурами; КДБ та міліція мали виявити “бродячих уніатів” та вжити щодо них репресивних заходів; каплиці у двох перших селах рекомендували закрити [11, арк.1–2].

Однак це був тільки початок каральної експедиції. Наступного року тутешній храм, який у документах фігурував як напівзруйнований, формально було знято з обліку. Підставою для цього, на думку уповноваженого У.Крагліка, були такі обставини: “Релігійна громада розпалась і за період моєї роботи не порушувала питання про передачу церкви. Постійного чи тимчасового священика громада не мала..., церква не діє..., бо передана колгоспові під зерносклад” [11, арк.32].

У своїх звітах до Москви та Києва обласний уповноважений не згадував про ще одну подію. Натомість в “Інформації про т. зв. “святі місця”, надісланій 3 вересня 1960 р. завідувачеві відділу пропаганди та агітації ОК КПУ, він констатував, що в с. Зарваниця була уніатська каплиця, яка приваблювала віруючих, у липні розвалилася. Про те, як це насправді відбувалося, збереглися свідчення очевидців. Уночі з 13 на 14 липня 1960 р. військові підірвали капличку, але її зруйнування не зменшило кількості паломництв, а, навпаки, збільшило. Уже через три дні після акту вандалізму на руїнах каплиці зібралося близько сім тисяч греко-католиків [8, с.80].

Протягом 1960 р. влада постійно утримувала в Зарваниці представників партактиву та співробітників міліції, які фізично й морально знущалися над паломниками. Так, зокрема, на свято Різдва Богородиці (21 вересня) міліціонери побили старших людей і малих дітей, що їхали возом з Підгаєць. Побили й мешканця Зарваниці Омеляна Барана, який заступився за них.

Боротьба партійних, правоохоронних і радянських органів Тернопільщини з підпільною УГКЦ особливо загострювалася під час загальносоюзних антирелігійних акцій. Зокрема, після постанов Ради Міністрів СРСР від 16 березня 1961 р. і 10 січня 1967 р. “Про посилення контролю за виконанням законодавства про культу” та відповідних дублюючих рішень Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих від 11 лютого 1967 р. і від 13 травня 1968 р. “Про стан контролю за дотриманням законодавства про культу”. Відповідно до цих документів створювалися комісії (при сільрадах – групи) сприяння контролю за дотриманням законодавства про культу.

Однак у Зарваниці станом на 17 жовтня 1968 р. така група не була створена. Саме цим обласний уповноважений і пояснював активну релігійну діяльність тутешніх греко-католиків, яка проявилася у щорічному значному збільшенні кількості паломників, особливо починаючи з 1967 р. Греко-католики прибували з Тернопільської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівець-

кої та Хмельницької областей. Проводили групи дяки, під керівництвом яких відбувалися масові богослужіння при джерелі, на руїнах каплиці. Керівництво підпільної УГКЦ заборонило тоді священикам відкрито брати участь у паломницьких акціях, зважаючи на реальну небезпеку арештів і довготривалих термінів ув'язнення [8, с.34].

Ще більше вірних УГКЦ зібралось на руїнах каплиці на свято Успіння Богородиці. Напередодні, 27 серпня 1969 р., почали прибувати сюди пішки, на возах, рейсовими та замовленими автобусами поодинокі паломники, групи по 5–10 чоловік. Дорогу до джерела їм не зміг перекрити виставлений на шляхах кордон із 60-ти міліціонерів, кадебістів, секретарів партійних і комсомольських організацій. Уранці, біля 5 години, велика група віруючих змогла пройти до розвалені каплиці й джерела. Служба Божа, молитви та співи тривали до 16.30. Більшість паломників складала жінки похилого віку. Було багато дітей і молоді. Під час прощі був затриманий П.Гурський [12, арк.53].

Сюди прибуло тоді понад 500 вірних з Івано-Франківщини, із сіл, що зазнали значних збитків під час тодішньої літньої повені. Несучи ікони, вони відкрито йшли групами по 60–100 чоловік і кожну з них очолював клірик. За даними голови виконкому Терехівської ради народних депутатів В.Сороки, надісланими обласному керівництву, на празнику св. Івана Хрестителя було понад 3 000 греко-католиків, на Успіння Богородиці – понад 3 700 осіб [9, с.249–250].

Безпорадні перед таким масовим виявом підтримки УГКЦ галичанами місцеві партійні та радянські органи намагалися пояснити його бажанням церкви “розширити та посилити свій вплив” [13].

Припинити дедалі зростаючу кількість прощ до Зарваниці обласні партійні й радянські органи вирішили таким чином. На місці каплиці та джерела було заплановано побудувати водозабір та насосну станцію, звідки водою подавати воду до села. Санітарна зона навколо такого об'єкта з високою металевою огорожею та цілодобовою охороною, на їх думку, не давала б можливості потрапляти туди стороннім особам (тобто віруючим). Планувалося завершити будівництво до 7 червня 1970 р., до початку масового паломництва. Задум здійснити не вдалось, а кількість прочан збільшилась [9, с. 52].

Звістка про намір влади відразу рознеслася по Галичині. За свідченням очевидців, “люди, дізнавшись, що криничку закривають, бідні, летіли туди, взяти хоч крапельку тої води” [13]. Влада безпідставно оголосила про виявлення на місцевій фермі інфекційної хвороби – ящура. Усі дороги були перекриті міліцейськими постами, які не пропускали в село богомольців.

У такій ситуації греко-католики дещо змінили місце паломництва. Вони проводили Служби Божі та моління в прилеглому лісі. Тому владою виношувалися плани подальшого збільшення охоронної зони навколо місця, де колись стояла каплиця. Були пропозиції збудувати в лісі піонерський табір чи інші аналогічні об'єкти. Це їй не вдалося здійснити, однак у дні літніх великих свят скорочувалися до мінімуму або навіть відмінялися рейси автобусів, які курсували до села [9, с.60].

За свідченням мешканця села, “районне КДБ Зарваницею займалось мало, в основному обласне і два-три рази в рік приїжджали “гості” з Києва” [4, с.5]. Підпільні святі літургії в хатах найчастіше відбувались у Лапаївці, оскільки ця частина Зарваниці розташовувалася біля лісу, на горі, відносно далеко від центру села, де не було донощиків. До 1958 р. отець Арсеній правив у хаті Магди Рашевої, відтак у будинку Івана та Михайлини Миськівих. Сюди не тільки у свята чи неділі приходили сповідатись, але й у будні дні. Багато людей приїжджало з Чорткова, Бучача, Монастириська [13].

Комуністична влада безперервно переслідувала богомольців, неодноразово викликаючи спецзагін із собаками. Мешканців Зарваниці, які дозволяли у своїх хатах богослужбові відправи, штрафували, так, як це сталося з Марією Попіль. Міліціонерам вдалось одного разу схопити отця Матійціва. І хоч йому покалічили два пальці, він після повернення відправив святу літургію [1, с. 38].

Надзвичайною подією в житті підпільної церкви стало святкування 1000-ліття Хрещення України, проведене в Зарваниці 17 липня 1988 р. Напередодні, попри активний супротив представників партійних органів, КДБ і міліції, до місця, де колись була каплиця над джерелом, почали збиратися паломники з Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської

областей. Цілу ніч там відбувалися молебні. Уранці 17 липня сюди прибули основні групи греко-католиків [9, с.285].

За неточними даними, наведеними секретарем ОК КПУ В.Острожинським в інформаційному листі до ЦК КПУ, паломників було більше ніж дві тисячі. Їм протистояли півтори тисячі міліціонерів і співробітників партійно-радянського активу. Серед вірних значну частку складала молодь. Зі світських осіб були голова “Комітету захисту Української Католицької Церкви” Іван Гель, Степан Хмара. Перед початком святої літургії на честь ювілею було встановлено пам’ятний хрест. Тоді ж виступило два промовці – особи, які вимагали визнання УГКЦ, посилаючись, відповідно до тогочасної політичної ситуації, на висловлювання Володимира Леніна, Михайла Горбачова, Конституцію СРСР, рішення XIX Всесоюзної конференції КПРС про свободу совісті та демократизацію. Присутні вимагали визнання УГКЦ, збирали підписи на її підтримку, закликали агітувати людей “за нашу українську церкву” і не голосувати за тих кандидатів у депутати, які її не підтримували [12, арк.64–65].

У середині року митрополит Володимир Стернюк направив на територію Тернопільської області настоятеля й організатора підпільної Івано-Франківської семінарії отця Василя Семенюка та його 12 учнів-священиків. Однією з перших відкритих відправ, організованих ними, стала Служба Божа в Зарваниці [6, с.189].

Двадцятого листопада 1989 р. була опублікована заява Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР, у якій визнавалося право греко-католиків на діяльність їх церкви. Таким чином, виникла легальна підстава повернути храм законним власникам. До Тербовлянського райвиконкому почали звертатись владика Павло Василик, головний бухгалтер колгоспу Юлія [1, с.176].

Розпад Радянського Союзу й роки незалежності остаточно утверджують Зарваницю як всеукраїнську святиню. Віддання України й українського народу під Покров Богоматері відбулося саме в Зарваниці у травні 1995 р. Починаючи із середини 1990-х років, у Зарваниці відбуваються мільйонні всенародні прощі, нерідко по кілька разів на рік.

Висновки. Тоталітаризм передбачав домінування державного над особистим, поглинання державою індивіда. Від громадян вимагалася не просто лояльність, а активна відданість й ентузіазм щодо підтримки владного режиму, атеїстична світоглядна позиція.

У другій половині XX ст. в Україні відбувалася ліквідація культових споруд, що їх або підривали вибухівкою (Золотоверхий Михайлівський собор у Києві), або перетворювали в господарські приміщення, як це сталося в Зарваниці, у церкві Пресвятої Трійці.

Репресії сталінського режиму завдали відчутного удару по ідеологічних настановах усього суспільства, однак за часів комуністичного режиму влада була неспроможна ліквідувати чудотворне місце й культ Зарваницької Богоматері. Продовжували відправлятися підпільні богослужіння, творилися чуда та оздоровлення.

Свідченням вірності Христові та церкві стали мільйони мучеників – жертв новітніх переслідувань: єпископи, священики й миряни, монахи й монахині. Під час свого візиту в Україну у 2001 році Папа Римський Іван Павло II проголосив блаженними 28 новомучеників.

Український народ зростав у руслі християнської культури навіть тоді, коли цього не усвідомлював або й рішуче заперечував. Саме тому так необхідно українцям дослідити своє християнське коріння, історію української церкви, щоб зупинити згубні нігілістичні тенденції в суспільстві, руйнування національної свідомості, крах як у соціально-політичній, так і в індивідуально-психологічній сфері.

1. Андрушків Б. Зарваниця – святиня землі української / Б. Андрушків. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. – 192 с.
2. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946–1989) / Б. Боцюрків // Ковчег. – 1993. – № 1. – С. 113–147.
3. Лужинський Г. Українська Церква між Сходом і Заходом : нарис історії Української Церкви / Г. Лужинський. – Львів : Свічадо, 2008. – 640 с.
4. Малярчук А. Він присвятив себе на службу Богові / А. Малярчук // Божий Сіяч. – 1997. – № 7. – С. 5.
5. Мицько І. Святоуспенська лавра в Уневі (кінець XIII – кінець XX ст.) / І. Мицько. – Львів : Місіонер, 1998. – 328 с.

6. Панас К. Історія української церкви / К. Панас. – Львів : Місіонер, 1992. – 235 с.
7. Папіж В. Мандрівка землями Підгаєччя / В. Папіж. – Торонто ; К., 1980. – 165 с.
8. Сагайдак М. Зарваниця – джерело українського духу в художньому слові, спогадах і переказах / М. Сагайдак. – Тернопіль, 1993. – 110 с.
9. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989 рр.) / Я. Стоцький. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – 432 с.
10. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. Р-3240, оп. 1, спр. 4, арк. 1–2.
11. ДАТО. – Ф. Р-3240, оп. 2с, спр. 39, арк. 10–11.
12. ДАТО. – Ф. Р-1, оп. 36, спр. 44, арк. 64–65.
13. Запис бесіди з респондентом Ресан Магдалиною, жителькою с. Зарваниця, 1930 року народження. Архів автора.

В статті розглядається діяльність духовного центру Зарваниця в період переслідування і гонення церкви. На основі вивчення малоизвестних архівних документів і бесід з респондентами відтворено умови функціонування одного з останніх оплотів греко-католицької церкви в Західній Україні в часи репресій і тиску на УГКЦ со стороны влади, відкрито особливості підпольного служіння духовенства.

Ключевые слова: *власть, тоталитарный режим, подполье, культ, паломничество.*

Activity of Zarvanytsya spiritual center in the period of church persecution has been reviewed in the article. Based on studying of little known archival documents and interviews with the respondents the conditions of functioning of one of the last islands of Greek Catholic church in Western Ukraine in the days of repression and harassment at Ukrainian Greek Catholic Church by the authority have been rendered; peculiarities of priesthood secret services have been discovered.

Key words: *authority, totalitarian regime, secret work, worship, pilgrimage.*

УДК 7.071.1(477.83)

ББК 85 (4 Укр)

Мар'яна Дзюба

МИКОЛА ПРОКОПЕНКО: ДІЯЛЬНІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ

Стаття присвячена діяльності та творчості художника й педагога Миколи Васильовича Прокопенка з міста Самбір, що на Львівщині. Виявлено його вплив як головного художника та наставника на молодих митців другої половини ХХ століття.

Ключові слова: *митець, творчість, жанри, умовність, громадське кредо.*

Творчість Миколи Прокопенка викликає зацікавлення як об'єкт мистецтвознавчого дослідження, вона ще не отримала всебічної оцінки та відповідного осмислення в контексті художнього життя Самбірщини. Він зробив значний мистецький внесок: брав участь у персональних, групових і пересувних виставках; створив студію образотворчого мистецтва, картинну галерею, об'єднав своїх учнів-художників у товариство й активізував мистецтво краю в 50–90-ті рр. ХХ століття.

На Самбірщині газетна періодика мала першочергове значення в становленні мистецької думки про виставки художника. Критичні відзиви друкувалися в місцевих газетах “Голос Самбірщини” [1; 7; 10], “Самбірські вісті” [2–4] і журналі “Арт-клас” [6]. У книзі В.Семчишина “Хронологічні події в м. Самборі за 10 років (1990–2000 рр.)” ідеться про експонування творів М. Прокопенка [9]. Постійних рецензентів не було, а автори деяких статей невідомі. Останньою публікацією, у якій зустрічається дещо поверхнева інформація про створення художником Студії образотворчого мистецтва та Дитячої картинної галереї, є праця Г.Машури “Самбір і Самбірщина” [5].

Для висвітлення мистецького життя Миколи Васильовича необхідно переглянути факти про діяльність і творчість митця, що розвивалися в умовах провінції і довгий час залишалися в тіні більш успішних художників України.

Метою статті є розгляд діяльності та різножанрової творчості художника.

Самбірський художник і педагог Микола Васильович Прокопенко народився 3 березня 1911 року в далекому містечку Стретенськ на Забайкаллі.